

Krzysztof Radziejewski

KONTRWYWIADOWCZA CHARAKTERYSTYKA ZAMOŚCIA W 1956 R.

W roku 2008 zmarł dr Krzysztof Czubara członek Zespołu Redakcyjnego „Archiwariusza Zamojskiego”, autor cenionej monografii Urzędu Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944-1947¹. W spuściźnie, która dzięki najbliższej Rodzinie, trafiła do Archiwum Państwowego w Zamościu, znalazły się materiały² będące bazą źródłową do kolejnego odcinka historii zniewalania społeczeństwa Zamojszczyzny realizowanego w Powiatowym Urzędzie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1948-1956.

Ważnym elementem pracy operacyjnej było pisanie elaboratów o charakterze informacyjno-szkoleniowym. W lutym 1956 r. referent Z. Podgórski działając zapewne na zlecenie swoich szefów Adama Górki i Alfreda Gancerza opracował „Kontrwywiadowczą charakterystykę miasta Zamościa”. Pozornie schematyczny, opatrzoną klauzulą „ściśle tajne” dokument pozwala spojrzeć na Zamość z nieznaną dotąd strony w jego historiografii.

Autor raportu posługując się materiałami operacyjnymi „urzędu” przedstawił środowiska społeczne Zamościa wg stanu na początek roku 1956. W materiale tym funkcjonariusz zamojskiej bezpieki stosując uproszczoną chronologię w sposób dość usystematyzowany wymienia poczynając od okresu sprzed 1939 r. wrogów władzy ludowej i komunistycznego ustroju. Nie brakuje osób powszechnie znanych, zasłużonych i szanowanych takich jak adwokaci, lekarze, nauczyciele czy księża; ze zrozumiałych względów również członków zdelegalizowanych partii politycznych i organizacji niepodległościowych, żołnierzy podziemia zbrojnego. Niektórzy z nich po latach spędzonych w więzieniach wrócili już do Zamościa. Jako wrogowie Polski Ludowej mogli mieć pewność, że są traktowani jako potencjalne zarzewie kontrrewolucji i poddawani ponownej rejestracji i obserwacji. Potencjalnych wrogów poszukiwano w zamojskich szkołach, chórach kościelnych, kółkach różańcowych, zakładach pracy. Referent Podgórski wrzucił do przysłowiowego jednego worka związki wyznaniowe – Świadków Jehowy, Metodystów, Adwentystów Dnia Siódmego oraz ...niemiecką agenturę „SiPo”. Na wszelki wypadek. W dokumencie pojawia się też wątek potencjalnego terroryzmu gospodarczego. Z podsumowania przebija się świadomość niedostatków pracy operacyjnej, utrudnień, czemu zaradzić ma werbunek nowej agentury i organizacja lokali kontaktowych.

¹ K. Czubara, *Bezpieka. Urząd Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944-1947*, Zamość 2003 (dalej: K. Czub., *Bezpieka*).

² Archiwum Państwowe w Zamościu, Spuścizna dr Krzysztofa Czubary, zespół nieuporządkowany, spis zdawczo-odbiorczy, cz. I, poz. 37, kserokopie różnych dokumentów.

Prezentowany materiał dowodzi, że zamojski aparat bezpieczeństwa pomimo kolejnych etapów „liberalizacji” w resorcie nie ustawał w gromadzeniu materiałów na rzekomych wrogów ludu pracującego. Po 13 listopada 1956 r., kiedy na mocy ustawy oficjalnie zlikwidowano Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Zamościu, jego dość mocno ograniczone personalnie agendy przejęła Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej. W jej ramach powołano na zastępcę komendanta ds. Służby Bezpieczeństwa Adama Górkę, ostatniego szefa PUBP, absolwenta Szkoły Kontrwywiadu NKWD w Kujbyszewie, który przetrwał na tym stanowisku do początku lat sześćdziesiątych.

Materiał ten rzuca dodatkowe światło na rozpoznane w niewielkim tylko stopniu powojenne polityczne dzieje Zamościa. Dostarcza jednocześnie interesujących szczegółów do innych dziedzin życia, np. mniejszości wyznaniowych. Raport przytoczony został w całości. Przypisy, którymi jest opatrzony w większości dotyczą wymienianych w nim osób. Polemika z jego treścią to już zadanie dla przyszłych badaczy historii najnowszej Zamościa.

Zamość, dnia 14.II.1956 r.
„Ściśle tajne”

Kontrwywiadowcza charakterystyka m. Zamościa.

Stan ludności na terenie m. Zamościa³ w/g danych statystycznych na dzień..... wynosi..... Pod względem ukształtowania klasowego ludność m. Zamościa przedstawia się następująco:

1. Robotnicy %
2. Int. pracująca %
3. Drobnomieszczaństwo %

Na terenie m. Zamościa znajduje się szereg Zakładów pracy oraz obiektów gospodarczych, z których jako najważniejsze należy wymienić:

1. Zamojskie Fabryki Przemysłu Drzewnego,
2. Zamojskie Zakłady Metalowo-Drzewne,
3. Techniczna Obsługa Rolnictwa,
4. Elektrownia Zamojska,
5. Elewator Zbożowy,
6. Chłodnia,
7. Zamojskie Klinkiernie Drogowe,

Na terenie m. Zamościa stacjonuje Techniczna Szkoła Wojsk Lotniczych, która jest jedynym obiektem tego rodzaju na naszym terenie.

³ Miejsca w maszynopisie wykropkowane prawdopodobnie do późniejszego uzupełnienia. Stan ludności Zamościa na dzień 31.12.1955 r. wynosił 26,0 tys. mieszkańców. Za: A. Kędziora, *Encyklopedia Miasta Zamościa*, Chełm 2000, s. 208.

Na terenie Zamościa przed 1939 r. istniało szereg organizacji sanacyjnych, których działalność do chwili obecnej nie jest gruntownie rozpoznana. Znajomość naszej organizacji sanacyjnych działających na terenie Zamościa ogranicza się w zasadzie do rozpoznania trzonu kierowniczego tych organizacji. Natomiast, jeśli chodzi o aktualną działalność tych osób, nie jest ona znana. Jeśli chodzi o skład kierownictwa organizacji sanacyjnych przed 1939 r. to jest on następujący:

B.B.W.R.

1/ Rosiński Henryk adwokat⁴, 2/ Knapik, 3/ Kulasz Rudolf, 4/ Rychel Antoni⁵

Związek Białych Komet.

Sanacyjna organizacja nacjonalistyczna, której głównym hasłem było „Bij Żyda”. Na czele tej organizacji stał b. dzierżawca folwarku w Jarosławcu Kiełczewski⁶. Obecnie miejsce pobytu Kiełczewskiego nie jest znane. Związek Białych Komet był bojówką org. O.W.R.⁷ Z działaczy O.W.R. z terenu Zamościa znany jest adwokat Muszak Hieronim⁸, który do chwili obecnej

⁴ Henryk Rosiński (1883-1941), bibliofil, działacz kulturalny i społeczny, adwokat. W okresie okupacji kwatermistrz obwodu SZP Zamość. Aresztowany, osadzony w Rotundzie Zamojskiej, zginął w Dachau. J. Grygiel, *Związek Walki Zbrojnej Armia Krajowa w Obwodzie Zamojskim 1939-1944*, Warszawa 1985 (dalej: J. Gryg.), s. 47, A. Kędziora, *Encyklopedia ludzi Zamościa*, Zamość 2007 (dalej: A. Kęd.), s. 252.

⁵ Antoni Rychel „Rymwid”, „Gruby”, „Anioł” (1906-1943), kierownik Powiatowego Sekretariatu BBWR w Zamościu (1934), sekretarz Sądu Grodzkiego (1936), instruktor Związku Strzeleckiego, po powrocie z wojny żołnierz podziemia m.in. dowódca oddziałów szturmowych obwodu SZP-ZWZ Zamość (1939), komendant obwodu hrubieszowskiego (1940). Zginął męczeńską śmiercią w walce z policją ukraińską we wsi Czermno koło Turkowic. J. Gryg. s. 52, 53, Krzysztof A Rychel, „Anioł” i jego rodzina, niepublikowane, Wrocław 2004, s. 40, 41, 66, 79, 122, 123, A. Kęd., s. 257.

⁶ Zygmunt Kiełczewski „Jar” (1885 -) z wykształcenia rolnik. Dzierżawca majątku Jarosławiec k. Zamościa od 1924 r. do „reformy rolnej”. Mąż Stefanii Lipczyńskiej c. Jana dzierżawcy majątków w Mokrem i Hubalach. Ich dzieci: Jerzy, Leszek, Jakub i Krystyna. Jeden z przywódców Stronnictwa Narodowego na Zamojszczyźnie, aresztowany (1937). W okresie okupacji przewodniczący Powiatowego Zarządu SN w Zamościu. Udzielał pomocy materialnej oddziałom NSZ. Współpracował z Komendantem Powiatowym NSZ w Zamościu Józefem Biskupskim ps. „Wiąz”, „Aleksander”. 20 VIII 1945 r. zatrzymany przez PUBP Zamość. WSO w Lublinie 20 XII 1945 r. skazał go na 5 lat więzienia. Genealogia rodziny Lipczyńskich i rodziny Kiełczewskich, (w:) Konrad Lipczyński, *Z moich wspomnień*, niepublikowane. ok. 1939, J. Jachymek, *Oblicze społeczno-polityczne wsi lubelskiej 1930-1939*, Lublin 1975, s. 249, 271, M. Piotrowski, *Narodowe Siły Zbrojne na Lubelszczyźnie 1944-1947*, Lublin 2009 (dalej M. Piotrowski), s. 195.

⁷ Błędny skrót, chodzi o Obóz Narodowo-Radykalny wywodzący się z Obozu Wielkiej Polski Romana Dmowskiego. W ONR wyraźna była fascynacja antysemityzmem i faszyzmem. Najbardziej radykalny charakter przybrała totalitarna ONR-Falanga Bolesława Piaseckiego. Po wojnie nawiązał on współpracę z władzami komunistycznymi i założył wraz grupą byłych działaczy ONR prorządowe, katolickie Stowarzyszenie „Pax”.

⁸ Hieronim Muszak (1897-1957), znany zamojski adwokat. Ochotnik 1920. Podczas studiów na KUL-u działacz „Bratniej Pomocy”(prezes) oraz lewicowej Organizacji Młodzieży Narodowej. Od 1929 r. prowadził kancelarię adwokacką w Domu Centralnym przy ul. Żeromskiego. Był radnym miejskim, Działał w Klubie Obywatelskim, Centralnej Kasie Spółdzielczej (prezes RN), „Sokole”, po wojnie w PKOS (prezes) i Z.K. „Caritas” (prezes Koła w Zamościu, 1951), Powiatowym Komitecie Obrońców Pokoju i Zamojskim Towa-

przebywa na terenie Zamościa oraz Madeja Stanisław⁹, który do 1939 r. był najbogatszym kupcem na terenie Zamościa. Obecnie miejsce pobytu Madeji nie zostało ustalone. Z członków bojówki OWR znani są Paluch Jan, który ostatnio zam. Zamość Nowy Rynek oraz Marciniewicz Paweł¹⁰ ostatnio zam. Zamość ul. Pereca 14.

Związek Rezerwistów.

Krauze Zygfryd¹¹, Komuszyński Kazimierz, Swiderski Czesław¹², Tusiński Władysław¹³.

P.O.W.

Syta Stanisław¹⁴, Nowacki Michał¹⁵, Kawałko Wacław¹⁶, Niderla Augustyn¹⁷, Zajlich Stanisław¹⁸.

rzystwie Przyjaciół Nauk. *Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918-1925*. Red. G. Karolewicz, Lublin 1978, s. 107, 130, 162. A. Kęd., s. 204.

⁹ Właśc. Stanisław Mateja (1889-1964), słynny zamojski kupiec. Mieszkał przy ul. Odrodzenia 26. Od 1924 r. właściciel znanego sklepu winno-kolonialnego przy Rynku Wielkim w Zamościu. W październiku 1939 r. wywiózł przechowywany w Kościele Św. Katarzyny „Hołd Pruski” z powrotem do Krakowa. Zatrudniał żołnierzy podziemia, a wśród nich m.in. Józefa Guta „Dobrzyńskiego” dowódcę plutonu rejonu Zamość miasto. W jego sklepie mieścił się konspiracyjny punkt pocztowy obwodu. Po wojnie działał społecznie w PKOS i Z.K. „Caritas”. J. Gryg., s. 58, 112, 117, K. Radziejewski, *Skarby pod bombami (3)*, „Kronika Tygodnia”, 1999, nr 37, s. 6. A. Kęd., s. 192-193, K. Radziejewski, *Osiem nieznanych dokumentów z kancelarii komendy obwodu Zamość Armii Krajowej*, „Archiwariusz Zamojski 2008”, Zamość 2008, s. 75-76.

¹⁰ Paweł Marciniewicz (1896-1952), fotograf zamojski. Popularny „Pawełek” związany rodzinnie z Przedmieściem Majdan skąd pochodził. A. Kęd., s. 189.

¹¹ Zygfryd Krauze - notariusz zamojski, mecenas wielu przedsięwzięć o charakterze wydawniczym, prezes Klubu Obywatelskiego i Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich, działacz OPL, w 1939 r. zamieszkał w Warszawie gdzie do 1951 r. prowadził kancelarię notarialną. A. Kęd., s. 156.

¹² Przed wojną prowadził znane biuro pisania podań przy ul. Żeromskiego.

¹³ Zm. 1972, urzędnik, przed wojną działacz Zw. B. Ochotników Armii Polskiej.

¹⁴ Stanisław Syta - agronom, właściciel majątku w Kol. Hyża, w 1930 r. poseł z listy BBWR, radny miejski, działacz młodzieżowy (ZMW) oraz OZKR i LOPP, wykładowca na kursach rolniczych, autor artykułów. J. Jachymek, *op.cit.*, s. 78, 155, 194, A. Kęd., s. 290.

¹⁵ Michał Nowacki (1892-1940), burmistrz i wiceburmistrz Zamościa, początkowo w PPS z czasem zwolennik sanacji, działacz społeczny i kulturalny, komendant OPL miasta, rozstrzelany na zamku w Lublinie. W jego domu przy ul. Radzieckiej gościł w 1949 r. ks. Karol Wojtyła przyszły papież JP II, który szukał w Zamościu przyjaciela swojego ojca (obaj służyli w wojsku austriackim). M. Sochański, *Pamiętnik starosty pow. zamojskiego*, [w:] *Zamojszczyzna w walce z Niemcami 1939-1944*, Zamość 1946, t. II s. 9, t. III, s. 13, A. Kęd., s. 211.

¹⁶ Legionista, zm. w 1968 r.

¹⁷ Augustyn Niderla (1877-1967), z zawodu tkacz, cechowy majster tkacki i propagator tkactwa, jego tkaniny zaliczano do wytworów artystycznych, działał społecznie m.in. na rzecz biednych dzieci, po wojnie był instruktorem w PZGS oraz współzałożycielem spółdzielni „Wzór” (1950), A. Kęd., s. 207.

¹⁸ Stanisław Zajlich - nauczyciel łaciny w zamojskim gimnazjum męskim od 1928 do 1939 r., opiekun Koła Ligi Morskiej i Kolonialnej, oraz harcerskiej drużyny żeglarskiej, więzień Rotundy i Oranienburga. M. Bojarczuk, *Academia Zamoscensis 1916-1958*, Lublin 1959, s. 115, 135, 142, 180. A. Kęd., s. 333.

Związek Oficerów Rezerwy:

Na terenie Zamość dość silne było ugrupowanie S.N.¹⁹, do którego m.in. należeli: Onyszkiewicz Czesław²⁰, Kulesza Stanisław²¹, Cieślak Jan²², Bis Ignacy²³, Węgrzyn Władysław²⁴, Hajkowski Eugeniusz²⁵. Część w/w członków S.N. zamieszkuje obecnie na terenie Zamościa.

Na terenie Zamościa istniały również takie organizacje, jak: „Strzelec”, „Związek Krakusów”, lecz dotychczas nie posiadamy bliższych danych mówiących o działalności tych organizacji na tut. terenie.

W 1939 r. na terenie Zamościa działała grupa trockistów pod kierownictwem Rozenberga Libara. Trzon kierowniczy tej grupy, jej skład osobowy oraz formy działalności nie zostały dotychczas rozpoznane. Również nie jest znana dalsza działalność kierownika tej grupy Rozenberga Libara.

Oprócz ugrupowań sanacyjnych na terenie Zamościa dość silny był ruch lewicowy. Bliższych danych odnośnie historii ruchu robotniczego na terenie Zamościa nie posiadamy. Również bardzo mało jest nam znana w obecnej chwili prowokatorska działalność „Dwójki” i Policji Granatowej [wśród] ruchu robotniczego na terenie Zamościa. Dotychczas ustaliliśmy na podstawie oświadczenia członka komórki K.P.P. z Zamościa Juszcza Józefa

¹⁹ Stronnictwo Narodowe.

²⁰ Tadeusz Onyszkiewicz „Hiacynt” (1906-1989), znany zamojski chirurg, dr nauk medycznych, długoletni dyrektor szpitala, społecznik, czołowy przedstawiciel inteligencji zamojskiej. W okresie okupacji był zaufanym lekarzem Armii Krajowej. Po zakończeniu wojny kiedy zamojski Urząd Bezpieczeństwa zainteresował się jego działalnością konspiracyjną otrzymał poręczenie od Eliasza Epszajna, b. prezesa gminy żydowskiej w Zamościu. Syn E. Epszajna był w latach powojennych szefem UB w Łodzi. K. Czubara, *Dr Tadeusz Stanisław Onyszkiewicz (1906-1989)*, „Archiwariusz Zamojski 2006”, Zamość 2006, s. 53-58, M. Durakiewicz, *Dorobek naukowy doktora Tadeusza Onyszkiewicza*, „Archiwariusz Zamojski 2006”, Zamość 2006, s. 59-62, A. Kęd., s. 216-217, E. Lorentz, *Szpital Św. Mikołaja w Zamościu*, Zamość 2008, s. 34-35, 37-44, 46, 50-52, 64.

²¹ Stanisław Kulesza (1904-1984), lekarz ftyzjatra, dr nauk medycznych, wieloletni ordynator oddziału płucnego zamojskiego szpitala, w czasie okupacji pracował jako internista i rentgenolog, społecznik - m.in. w Radzie Opiekuńczej Powiatowej (1940), prezes Klubu Sportowego „Sparta” (1946-48). A. Kęd., s. 162.

²² Jan Cieślak (1903-1988), lekarz internista. Związany z Ubezpieczalnią Społeczną oraz szpitalem zamojskim, gdzie był ordynatorem oddziału wewnętrznego męskiego, Pogotowiem Ratunkowym. Prezes Tymczasowego Przymusowego Zarządu Zrzeszenia Katolików „Caritas” na miasto Zamość (1950) – przejął agendy rozwiązane przez władze kościelnego Stowarzyszenia Miłosierdzia „Caritas” od ks. kanonika Franciszka Zawiszy. *Zrzeszenie Katolików Caritas Koło w Zamościu. Księga protokołów Zarządu i Walnych Zebrań od 1951 do 9 grudnia 1960*, s. 2, A. Kęd., s. 47.

²³ Ignacy Bis - długoletni nauczyciel zamojskiej „mickiewiczówki”. Uczył matematyki i j. francuskiego. Na arkuszach ocen oraz świadectwach podpisywał się jako Ignacy Biss. *Księga Główna Ocen Postępów Uczniów w Naukach w roku szkolnym 1933/34*, B. Królikowski, *Grzechy Pamięci*, Warszawa 2002, s. 140, 141, 147, 149, 150, 155.

²⁴ Władysław Węgrzyn (1904-1989), nauczyciel j. polskiego i historii w zamojskich szkołach średnich. Brał udział w tajnym nauczaniu. Przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego CHSS w latach 80-tych ubiegłego stulecia. A. Kęd., s. 321.

²⁵ Eugeniusz Hajkowski (1907-1983), nauczyciel wychowania fizycznego zamojskiego liceum męskiego, popularny „Gienio”. Działacz TKKF i ORMÓ. Współzałożyciel Automobilklubu Ziemi Zamojskiej. M. Bojarczuk, op.cit., s. 159, 166, 179. A. Kęd., s. 98.

następujących konfidentów Policji granatowej w K.P.P. 1/ Kobylas Jan, po wyzwoleniu przebywał w Zamościu, obecnie miejsce pobytu nie jest znane, 2/ Zub Hieronim²⁶ ostatnio zam. w Zamościu, 3/ Atras Wacław prawdopodobnie zam. w Warszawie.

Z posiadanych materiałów wynika, że kadrowym pracownikiem dwójki był Kapisa Jan działający na terenie Zamościa i Skierbieszowa. Dane te nie zostały jednak definitywnie sprawdzone. Kapisa Jan w/g niesprawdzonych danych przebywa w Końskim.

W okresie okupacji na terenie Zamościa przejawiała aktywną działalność org. A.K. Komendantem A.K. na m. Zamość był „Adam”²⁷, zastępcą „Wacław”²⁸. Bliższa działalność w/w oraz miejsce pobytu nie jest znane. Istniała również na terenie Zamościa organizacja „Narodowe Siły Zbrojne”. Dowódcą placówki Zamość był Wójcik Marian ps. „Halina”²⁹, który w/g niesprawdzonych danych w 1943 r. pełnił funkcję komendanta obwodu Zamość, [następnie] był Kazanecki Zdzisław ps. „Adrian”³⁰. Funkcję tą pełnił do jesieni 1944 r. Następnym z kolei komendantem NSZ na terenie Zamościa był osobnik prawdopodobnie nazwiskiem Dobrzański ps. „Wikler”³¹ pochodzący z okolic Kraśnika. W 1944 r. została na terenie Zamościa założona podchorążówka NSZ, której komendantem został Kazanecki Zdzisław ps. „Adrian”. Na szkołę podchorążych uczęszczało około 20-tu słuchaczy. Podchorążówka NSZ zakończyła działalność 1945 r. dokonując egzaminów słuchaczy. Skład osobowy org. NSZ na terenie Zamościa jest w zasadzie

²⁶ Hieronim Zub (1895-1953), syn Marcina długoletniego grabarza zamojskiej nekropolii. Jego bracia Bronisław i Franciszek zginęli w powstaniu zamojskim wzniesionym przez komunistów w listopadzie 1918 r. E. Horoch, *KPP w województwie zamojskim w latach 1918-1923 (wybrane problemy)*, [w:] *Rewolucyjne tradycje ruchu robotniczego w województwie zamojskim*, Zamość 1976, s. 30, A. Kęd., s. 355.

²⁷ Stanisław Maksymilian Prus „Adam” był komendantem obwodu AK Zamość obejmującego powiat zamojski. Po samobójczej śmierci mjr Edwarda Markiewicza („Kalina”) w czerwcu 1944 został kom. Inspektoratu. Komendantami rejonu 3 (krypt. „Hetman”) obejmującego miasto Zamość byli: Edward Harczuk „Marek”, Jan Lewicki „Florian”, Stanisław Sobieraj „As”, Jan Denkiewicz „Pobór”. J. Gryg., s. 106-128, J. Józwiakowski, *Armia Krajowa na Zamojszczyźnie*, Lublin 2007, t. 1, s. 70, 162.

²⁸ Kpt. Jan Pstrocki „Wacław” był zastępcą komendanta Jana Lewickiego od kwietnia 1942 do października 1943. Od czerwca do lipca 1944 był zastępcą komendanta inspektoratu AK Zamość mjr Stanisława Prusa. Ibidem, s. 70, 163.

²⁹ Wójcik Marian „Halina” (1924 -). Inspektor Okręgu Lubelskiego NSZ na pow. Zamość. W listopadzie 1944 był głównym inicjatorem założenia w Zamościu szkoły podchorążych NSZ. M. Piotrowski, s. 287.

³⁰ Kazanecki (Koznacki) vel Kiciński Zdzisław „Adrian”, „Kmicic”, „Andrzej” (1923 -). Z zawodu księgowy. Do lipca 1944 był komendantem Obwodu Zamość NSZ. Do marca 1945 był komendantem szkoły podchorążych w Zamościu oraz pełnił funkcję oficera organizacyjno-łącznościowego Obwodu Zamość. 1 V 1945 aresztowany przez PUBP w Zamościu, po kilku godzinach zbiegł z aresztu. Skierowany na teren powiatu Radzyń Podlaski pełnił funkcję oficera szkoleniowego. 9 IV 1947 ujawnił się przed Komisją Amnestyjną Lublinie jako Kiciński. M. Piotrowski, s. 55, 202.

³¹ Dobrzański (imię nieznane), ps. „Wiktor”. W 1945 r. był członkiem NSZ na terenie Zamościa. Od wiosny tegoż pełnił funkcję Komendanta Powiatowego NSZ na pow. Zamość. Obowiązki przejął od Ryszarda Bryłowskiego ps. „Kali”. M. Piotrowski, s. 55, 159.

rozszyfrowany, jednak trzeba stwierdzić, że obecna działalność b. czł. NSZ oraz ich aktualna postawa w stosunku do PRL jest znana bardzo słabo.

Z terenu m. Zamościa należeli również ludzie do org. „Miecz i Pług”, której sztab mieścił się na terenie b. gm. Nielisz. Z terenu Zamościa należał do niej Chmielewski Zygmunt, który pełnił funkcję szefa wywiadu tej organizacji.

W okresie okupacji na terenie pow. Zamojskiego powstała podziemna org. B.Ch. Zorganizowany został obwód 15, który wchodził w skład podokręgu IV-go, mającego swoją siedzibę również w Zamościu. Komendantem IV-go podokręgu był Michoński Edward ps. „Lis”³², który obecnie znajduje się w Anglii. Rodzinę zaś posiada na terenie pow. Zamojskiego. Komendantem obwodu Nr 1, którego sztab mieścił się w Zamościu był Wyłupek Władysław ps. „Warta”³³ obecnie zam. w Tomaszowie Lub. Funkcję k-ta obwodu pełnił do 1944 r., od 1944-45 r. komendantem obwodu był Polak Michał ps. „Łyś” „Żelazny”³⁴ ostatnio zam. w Lublinie. Obwód Zamojski B.Ch. Nr.15 dzielił się na 4 rejony. Komendantem I-go rejonu był mjr Misiura Stefan³⁵ obecnie zam. w Zamościu, komendantem IV rejonu był por. Kuniec Edward ps. „Zimny”³⁶. Obecnie zam. w Zamościu. Ponadto przy Sztapie Obwodu w Zamościu istniały podległe mu służby, jak: Ludowa Straż Bezpieczeństwa /LSB/, której nazwiska komendanta nie ustalono, Korpus Bezpieczeństwa /KB/, którego komendantem był Petryk Feliks ps. „Kmieć”³⁷ ostatnio zam. na terenie Warszawy i Oddziały Specjalne /OS/. Przy obwodzie zamojskim w zasadzie był jeden oddział specjalny, którego komendantem był kpt. Soboń Aleksander ps. „Wicher”³⁸, obecnie przebywa w więzieniu. Trzonem politycznym org. B.Ch., który miał za zadanie przygotować ludzi i teren do objęcia władzy/ Przy obwodzie B.Ch. Nr 15 była tzw. „Piątka Rocha”, której przewodniczącym był Denkiewicz Jan ps. „Powolny”³⁹, ostatnio zam. Wierzba pow. Zamość. Z pozostałych 4-ch czł.

³² Michoński Edward „Lis” prowadził szkolenie członków organizacji BCH rejonu Krasnobród. J. Gryg., s. 143.

³³ Władysław Wyłupek „Warta”. Komendant obwodu BCH Zamość. Aresztowany w grudniu 1946 r. pod zarzutem szpiegostwa, członek Powiatowego Zarządu PSL, wykładowca Uniwersytetu Ludowego w Rachaniach. J. Gryg., 72-73, 313-315, 324, 379, K. Czub., *Bezpieka*, s. 160.

³⁴ Por. Michał Polak „Łyś”, „Żelazny”, „Zryw”, „Norweg” W lipcu 1944 r. komendant obwodu zamojskiego AK. Po rozwiązaniu komendant obwodu WiN do marca 1946 r., J. Gryg., 65, 164, 166, 197, 206, 263, 283-284, 315-316, 322, 401, 403, 423, 446-451, K. Czub., *Bezpieka*, 67, 117.

³⁵ Stefan Misiura „Nurt” – w lipcu 1944 r. komendant rejonu Stary Zamość, ppor. rez., nauczyciel, J. Gryg., 198, 316, 421.

³⁶ Edward Kuniec „Lew”, „Zimny”. Pochodził z Suchowoli, wiceprezes powiatowego zarządu PSL w Zamościu, J. Gryg., 143, 314-315, 317-318, K. Czub., *Bezpieka*, 160.

³⁷ Feliks Petryk „Kmieć”, dowódca oddziału BCH, J. Gryg., 143-144, 148-149, 257, 277, 307, 313-321, 401, K. Czub., *Bezpieka*, s. 77.

³⁸ Aleksander Soboń „Wicher” z BCH - komendant placówki Nielisz, J. Gryg., 201.

³⁹ Jan Denkiewicz „Powolny”, „Pobór”. W okresie okupacji przybył z terenu powiatu Biała Podlaska gdzie pracował, jako nauczyciel. Prezes Zarządu PSL w Zamościu. Wraz z 5-ciomą członkami aresztowany na początku stycznia 1947 r. przez UB pod zarzutem współpracy z organizacją WiN. Zamieszkały w Wierzbie Jan Denkiewicz był kojarzony z „Urszulą” (Roman Szczur – przyp. K. Radz.). W wyborach do Sejmu Ustawodawczego w dniu 19 stycznia 1947 r. był kandydatem na posła z mandatu PSL. Został wykreślony z listy

„Piątki Rocha” trzech w/g niesprawdzonych danych zam. na terenie pow. Zamojskiego, jeden na terenie pow. Hrubieszowskiego.

W 1944 r. org. B.Ch. w większości została podporządkowana d-wu, przeważająca część czł. B.Ch., a szczególnie b. dowódcy i kierownicy z [...] politycznego znaleźli się w Mikołajczykowskim PSL-u prowadząc wroga działalność przeciwko Polsce Ludowej.

Podczas okupacji na terenie Zamościa istniała placówka G.O. i S.D. oraz 305 Oddział „Abwery”. Pod 305 oddział „Abwery” podlegała placówka „Abwery” w Lublinie, gdzie istniała jedynie składnica meldunkowa. Skład osobowy kadrowych pracowników G.O. w Zamościu w zasadzie został rozszyfrowany, na podstawie zeznań b. tłumacza placówki G.O. Czarneckiego Czesława⁴⁰ oraz Mazuryka Bolesława⁴¹. Odnośnie S.D. oraz 305 Oddziału „Abwery” w zasadzie nie posiadamy żadnych danych, zarówno pod względem obsady personalnej, jak i pod względem form działalności oraz kierunków zainteresowań. Również nie jest rozszyfrowana agentura S.D. i „Abwery”. Stosunkowo słabo dotychczas została rozpoznana sieć placówki G.O. Zamość. W/g zeznania b. tłumacza placówki G.O. Czarneckiego Czesława, na terenie powiatu Zamojskiego „Sipo”⁴² posiadało dość liczną sieć konfidentów. Dotychczas rozszyfrowano ok. 16 jednostek agentury, z których trzy jednostki przebywają w chwili obecnej na terenie Zamościa. Posiadane dane mówiące, że w Zamościu na ul. Ormiańskiej było konspiracyjne mieszkanie G.O., w którym była obsługiwana agentura z terenu m. Zamościa, nie zostały dotychczas wyjaśnione. W 1944 r. placówka „Sipo” w Zamościu wspólnie z „Abwerą” zorganizowana tzw. akcją „Wotan” w ramach której zostało zwerbowanych kilkunastu agentów. Bliższych danych odnośnie agentury werbowanej w ramach akcji „Wotan” nie posiadamy, oprócz materiałów poszlakowych odnośnie osoby Góreckiego Władysława.

Po wyzwoleniu w roku 1944 część członków podziemnych organizacji działających podczas okupacji ujawniła się ze swej działalności, część

wyborców i osadzony w areszcie gminnym. J. Gryg., s. 208, 223, 314, K. Czub., *Bezpieka*, 160, 161, 216.

⁴⁰ Czarnecki vel Czarniecki Czesław – gestapowiec, który prowadził śledztwo m.in. w sprawie aresztowanego w zasadzce koło Sulmic Edwarda Zalejskiego „Kryjaka” żołnierza z kompanii Józefa Kaczoruka „Ryszarda”, J. Gryg., s. 120.

⁴¹ Bolesław Mazuryk – gestapowiec, muzyk, mieszkaniec ul. Narutowicza sprzed wojny, werbowany przez Jana Guta „Dobrzyńskiego” sąsiada i znajomego odmówił współpracy z organizacją. Na prośbę znajomej z Zamościa Krystyny Marszyckiej skutecznie interweniował w sprawie aresztowanego Michała Stebacha „Jelińskiego”, który był pracownikiem KriPo (Kriminalpolizei - niemiecka policja kryminalna) i członkiem AK. Zniszczył również anonim oskarżający dr Konstantego Łastowieckiego o współpracę z organizacją, co było faktem. J. Gryg., s. 71-72, 75, 96, 135.

⁴² Sicherheitspolizei - w skrócie SiPo, czyli policja bezpieczeństwa. Razem z Sicherheitsdienst - w skrócie SD, (Służba Bezpieczeństwa) stanowiły część sił bezpieczeństwa w Generalnym Gubernatorstwie. W skład Policji Bezpieczeństwa wchodziły Policja Kryminalna (KriPo) oraz Geheime Staatspolizei (GeStapo) - Tajna Policja Państwowa. SiPo i SD posiadały w GG wspólne dowództwo i liczyły ok. 2 tys. ludzi. Ich głównym zadaniem było infiltrowanie i inwigilacja społeczeństwa polskiego, badanie jego bieżących nastrojów, nadzór nad imprezami kulturalnymi i kontrola nad Kościołem. Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, Warszawa 1970.

natomiast pozostaje nadal w konspiracji i na tej bazie powstają nowe organizacje reakcyjne. Na bazie b. czł. org. B.Ch. zorganizowana została nielegalna organizacja pod nazwą „Dowództwo Armii Podziemnej”. Po wyzwoleniu w dalszym ciągu prowadzi działalność podziemną org. A.K. Komendantem na terenie Zamościa jest poprzednio wspomniany Sobieraj Stanisław ps. „As”⁴³. Działalność wywiadowczą tej organizacji skupiała się w rękach Lewickiej Leokadii ps. „Rezeda”⁴⁴, która organizowała sieć wywiadowczą we wszystkich instytucjach na terenie Zamościa. W 1946 r. A.K. przekształciła się w „WiN”. Komendantem „WiN” zostaje Pilarski Marian ps. „Grom” Jar”⁴⁵, szefem wywiadu na m. Zamość Gielmuda Józef ps. „Biały”⁴⁶. Łącznikami „WiN” zostały: Bąkowska ps. „Lalka”, Horodelska Helena⁴⁷, Serafin Maria ps. „Alicja”⁴⁸. Przy organizacji „WiN” istniała tzw. lotna żandarmeria, dowódcą, której był Altmajer Adam ps. „Jodła” /obecnie nie żyje/. W skład lotnej żandarmerii wchodził m.in.: Matuszewski Jerzy ps. „Maks”⁴⁹, Sidor, Węclawik⁵⁰, Piotrowski. Obecna działalność w/w nie jest

⁴³ Por. Stanisław Sobieraj „As”, „Żar”, „Skrzetuski” - komendant rejonu Zamość miasto. W 1945 r. kierował organizacją wywodzącą się z AK - „Ruch Oporu”. W grudniu tegoż roku UB zatrzymała „Asa”, a wraz z nim dziesięć innych osób. Zlikwidowano konspiracyjną drukarnię w Kolonii Udrycze. Por. Sobieraja skazano na 10 lat więzienia. Zmarł w listopadzie 1948 r. we Wronkach. We wrześniu 2000 r. Sąd Okręgowy w Zamościu unieważnił wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Lublinie z 21 XII 1947 r. i zrehabilitował „Asa” J. Gryg., s. 110, K. Czub., *Bezpieka*, s. 107, 118.

⁴⁴ Leokadia Lewicka „Rezeda” - referentka na stacji kolejowej, grupowa wywiadu kolejowego. Po rozwiązaniu AK kierowała poakowską siatką wywiadowczą rejonu Zamość miasto. Sądzona i skazana razem ze Stanisławem Sobierajem „Asem” J. Gryg., s. 86, K. Czub., *Bezpieka*, s. 97, 107.

⁴⁵ Kpt. Marian Pilarski „Jar”, „Olgierd” - we wrześniu 1945 r. komendant obwodu WiN. W latach 1948-1950 kierował odtworzonym Inspektoratem Zamojskim AK mającym siedzibę w klasztorze O.O. Bernardynów w Radecznicy. Aresztowany w kwietniu 1950 r. Będąc w strukturze organizacji Oddziały Lotnej Żandarmerii przetrwały do początku 1952 r., R. Wnuk, *Lubelski Okręg AK, DSZ i WiN 1944-1947*, Warszawa 2000 (dalej R. Wnuk, *Lubelski Okręg*), s. 110, 246, 263-264, K. Czub., *Bezpieka*, s. 67, 118, 144, 166, 215, R. Wnuk, *Lokalne organizacje niepodległościowe VII 1944 – XII 1956 [w:] Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956*, Warszawa – Lublin 2007, s. 120.

⁴⁶ Gielmuda Józef „Biały”, „Rybitwa” - szef zamojskiego obwodu WiN w 1947 r. Jego podwładny Zygmunt Maj „Warszawiak”, zatrudniony w PUBP w Zamościu jako buchalter przekazywał mu informacje o pracownikach zamojskiej Bezpieki i metodach prowadzonych śledztw. J. Gryg., s. 111, K. Czub., *Bezpieka*, s. 144.

⁴⁷ Helena Horodelska „Siódemka” - kolporterka prasy prasy podziemnej na terenie rejonu Zamość miasto. J. Gryg., s. 112.

⁴⁸ Maria Serafinówna „Alicja” - pracowała w urzędzie pracy (Arbeitsamt) w Zamościu skąd przekazywała organizacji czyste blankiety kart pracy oraz papier na gazetki. J. Gryg., s. 77-78, 116, 268.

⁴⁹ Kpt. Jerzy Matuszewski „Maks” – żołnierz AK-DSZ-WiN Obwodu Zamość, członek Żandarmerii. Wiezień w latach 1946-1955. Zwolniony na mocy amnestii. R. Wnuk, *Lubelski Okręg AK*, s. 120-121, 379, 427, K. Czub., *Bezpieka*, s. 13, 67, 69, 77, 85, 118, 126, 144, 203, 216, A. Kęd., s. 193-194.

⁵⁰ Franciszek Węclawik „Boa” - żołnierz oddziału WiN „Urszuli” (Romana Szczura), 8 V 1946 r. brał udział w akcji na więzienie w Zamościu (wypuszczono ponad 300 więźniów). Zm. w więzieniu we Wronkach. R. Wnuk, *Lubelski Okręg AK*, s. 379, K. Czub., *Bezpieka*, s. 75.

znana, gdyż nie ustalono, gdzie w obecnej chwili przebywają za wyjątkiem Matuszewskiego ps. „Maks”, który wrócił z więzienia i jest na niego obecnie prowadzona sprawa ewidenc.-obserwacyjna. W roku 1948 na bazie organizacji „WiN” powstała nielegalna org. „Inspektorat Zamojski A.K.”. Komendantem tej organizacji został Pilarski Marian ps. „Grom-Jar”. Ze względu na dość znaczny rozrost tej organizacji zostały przy niej utworzone służby pomocnicze i wydziały: „Wydział Duszpasterski”, „Służba Zdrowia” i „Wojskowa Służba Kobiet”. Komendantem W.S.K. była Kitka Maria ps. „Maria”⁵¹. Do tej służby należało cały szereg kobiet z terenu miasta Zamościa. W 1950 r. organizacja ta została zlikwidowana i większość jej kierowniczego trzonu została aresztowana. Obecna działalność b. aktywu tej organizacji jest prawie nieznana. W roku 1949 na terenie Liceum Plastycznego została zlikwidowana nieleg. organizacja młodzieżowa „Szara Brać”⁵², a w roku 1950 na terenie Państwowej Szkoły Przemysłowej zlikwidowano nieleg. org. młodzieżową pod nazwą „Samopomoc Koleżeńska”⁵³. W/w organizacje prawdopodobnie powstały na bazie ideologii burżuazyjnego harcerstwa. Inspiratorami powstania tych organizacji byli prawdopodobnie działacze sanacyjnego Z.H.P., którzy podczas okupacji byli organizatorami organizacji p.n. „Szare Szeregi”, której skład osobowy nie został w ogóle rozszyfrowany. Należy stwierdzić, że na terenie Zamościa istnieje dość szerokie środowisko działaczy Z.H.P. z przed 1939 r. Środowisko to jest dotychczas rozpoznane, chociaż istnieje realna możliwość wrogiego oddziaływania na młodzież ze strony poszczególnych osób rekrutujących się z tego środowiska.

W 1950 r. na terenie m. Zamościa na bazie resztek zlikwidowanych organizacji „WiN” i Inspektoratu Zamojskiego A.K. powstaje nowa nielegalna organizacja pod nazwą „Polska Armia Narodowa”⁵⁴, której zadaniem było rozsiewanie wrogiej propagandy p-ko P.R.L. dokonywanie napadów terrorystyczno-rabunkowych oraz zbieranie informacji o życiu politycznym, gospodarczym i społecznym w Polsce Ludowej. W lutym 1951 r. organizacja ta została zlikwidowana. Losy działaczy P.A.N. oraz ich obecna działalność nie jest nam znana.

Bezpośrednio po wyzwoleniu na terenie m. Zamościa powstaje grupa „Stronnictwa Pracy” Popiela, w skład, której weszli przeważnie byli działacze Stronnictwa Narodowego z przed 1939 r. oraz ludzie znani ze swojego wrogiego stosunku do Polski Ludowej. Bliższa działalność tej grupy jest

⁵¹ Maria Kitka „Pelagia” żona kelnera restauracji „Centralka” (związana organizacyjnie z „Rafałem”, który w domu Kitków przy ul. Żdanowskiej miał swój punkt kontaktowy), J. Gryg., s. 115.

⁵² „Szara Brać” - II-X 1949, d-ca Edmund Winiarski „Wrzos”, org. harcerska, propagandowa, 20 członków. J. Wołoszyn, *Niepodległościowe organizacje młodzieżowe VII 1944 - XII 1956*, [w:] *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956*. Warszawa – Lublin 2007, s. 163.

⁵³ „Samopomoc Koleżeńska” - VI-XI 1950 r., d-ca Antoni Palonka, org. wojskowa, propagandowa, 16 członków. J. Wołoszyn, op.cit., s. 163.

⁵⁴ Polska Armia Narodowa była dowodzona przez Zbigniewa Uchnasta, ps. „Sylwan”. K. Czub., *Bezpieka*, s. 166.

nieznana. Większość z jej członków przebywa w chwili obecnej na terenie Zamościa.

Przed 1939 r. na terenie Zamościa istniała organizacja katolicka „Sodaliczja Mariańska”, która prowadziła działalność do 1950 r. Do aktywu tej organizacji należały: Smyrska Janina i Harczuk Janina. W latach 1948-49 kler zaczął organizować Sodaliczję Mariańską na terenie szkół średnich. Istnienie tej organizacji na terenie szkół przeważnie utrudniało prowadzenie pracy politycznej wśród młodzieży przez Z.M.P. Od roku 1950 organizacja Sodaliczja Mariańska nie istnieje.

Obecnie na terenie Zamościa daje się zauważyć aktywizowanie działalności kleru, a w szczególności na odcinku oddziaływania na młodzież. Dla młodzieży odbywają się specjalne nabożeństwa w kościele św. Katarzyny oraz modlitwy w sali parafialnej. Szczególnie dużo nad młodzieżą pracuje ks. Michalski⁵⁵, były prefekt szkół średnich, organizuje on nauki religii, modlitwy itp. Organista Szpyra⁵⁶ przy Kolegiacie Zamojskiej zorganizował chór liczący ok. 50 osób w większości młodzieży oraz w dalszym ciągu stara się werbować nowych członków.

Jedną z aktywnych organizatorek kółek różańcowych na terenie m. Zamościa jest była uczennica Technikum Kontraktacji Roślin Przemysłowych w Zamościu Mróz Bronisława, która w 1954 r. próbowała zainscenizować cud w Kolegiacie Zamojskiej. Utrzymuje ona nadal systematyczne kontakty z księżmi z Kolegiaty. Przy parafii św. Tomasza istnieje zakon Skrytek. Członkinie tego zakonu wykorzystywane są do prac przykościelnych.

Na terenie Zamościa istnieje dosyć szeroki świecki aktyw katolicki, który nie został jednak przez nas dokładnie rozpoznany.

W ostatnim okresie zostało stwierdzonych szereg wrogich wystąpień ze strony kleru podczas głoszonych kazań. Między innymi wystąpienia takie zostały zanotowane u zakonnika Fąfary Mieczysława, ks. Zawiszy⁵⁷ i ks.

⁵⁵ Ks. Mieczysław Michalski „Czarny Kruk” (1912-1989), w okresie okupacji w AK (tajny kapelan w obozach na Majdanku, Krochmalnej, Zamku Lubelskim) oraz RGO, wikariusz parafii Niemce (1939-1942), wikariusz Katedry w Lublinie (1942-1947), administrator parafii Kazimierzówka (1947-48), od 1 VIII 1948 r. rektor Kościoła Św. Katarzyny w Zamościu, od 1956 r. działacz Z.K. „Caritas” w Zamościu (prezes Koła), Lublinie (wiceprezes, prezes ZOW w l. 1966-1977), Zamościu (prezes ZOW w l. 1977-1989) K. Radziejewski, *Życiorys ks. prezesa Mieczysława Michalskiego – rektora kościoła p.w. św. Katarzyny w Zamościu*, niepubl., Zamość 1989. A. Kęd., s. 196.

⁵⁶ Stanisław Szpyra (1907-1983), długoletni organista Kolegiaty Zamojskiej, A. Kęd., s. 296.

⁵⁷ Ks. Franciszek Zawisza (1905-1976). Od 1934 r. wikariusz Kolegiaty Zamojskiej. Nauczyciel religii w SP Nr 3, rolniczej i rzemieślniczej. W 1938 r. rozpoczął budowę kościoła św. Krzyża na Nowym Mieście w Zamościu. We wrześniu 1939 r. wraz z ks. Wacławem Staniszewskim brał udział w ukryciu obrazu Jana Matejki „Hołd Pruski”. W czasie pobytu wojsk sowieckich w Zamościu cudem uniknął aresztowania. Był kapelanem szpitala polowego oraz aktywnym członkiem komitetu pomocy rannym żołnierzom polskim. W okresie pod okupacją niemiecką był zakładnikiem gestapo, które było na tropie odradzającej się polskiej działalności konspiracyjnej. Aresztowany w czerwcu 1940 r. został osadzony na Rotundzie, skąd poprzez więzienie na Zamku Lubelskim trafił do obozu w Dachau. Do Zamościa wrócił w lipcu 1945 r. Wkrótce otrzymał nominację na administratora i wicedziekana zamojskiego. Po śmierci ks. infułata W. Hartmana w marcu 1947 r.

Michalskiego. Trzeba stwierdzić, że dotychczas nie posiadamy systematycznego dopływu informacji z ogłoszonych przez kler kazań.

W latach 1937-38 na terenie miasta oraz pow. Zamość zaczęły organizować się pojedyncze grupki Św. Jehowy. Pierwszym organizatorem Św. Jehowy na terenie Zamościa był Chodara Jan pochodzący z pow. Krasnostawskiego. Podczas okupacji Św. Jehowy aktywnej działalności nie prowadzili, natomiast po wyzwoleniu Św. Jehowy, którzy wstąpili do Sekty przed 1939 r. zaczęli aktywizować się organizując grupy na terenie całego powiatu. Po zorganizowaniu w/w grup w Zamościu został w 1946 r. utworzony obwód Nr 22, którego sługą został Przybysz Władysław przysłany do Zamościa przez Centralę Św. Jehowy w Łodzi. W roku 1948 Obwód Nr 22 został podzielony przez Centralę w Łodzi na dwa obwody Nr 22 i obwód Nr 23. Sługą obwodu Nr 22 został Chomczyński Michał, a sługą obwodu Nr 23 Mazur Antoni, sługą grupy na m. Zamość był Mróz Antoni. Pomimo, że w 1950 r. drogą ustawy sekta Św. Jehowy została zdelegalizowana jako organizacja, której działalność godzi w interesy Polski Ludowej, do chwili obecnej na terenie Zamościa istnieje grupa Św. Jehowy licząca około 15 czł. Sługą grupy jest Mróz Antoni zam. Zamość ul. Rynek 3. Bliższych danych o działalności tej grupy brak. W/g niepotwierdzonych danych odbywają oni zebrania na innym terenie.

Na terenie Zamościa istnieje również sekta Metodystów, której przeorem jest Sobolew Włodzimierz. Liczy ona ok. 5 członków. Również są dane, że istnieje sekta Adwentystów „Dnia Siódmego”, której jednym z aktywnych członków ma być Bukala Wawrzyniec zam. Zamość Odrodzenia 14. Bliższych danych o tej sekcji nie posiadamy.

Od 1951 r. tj. od chwili likwidacji nielegalnej organizacji P.A.N. nie otrzymano żadnych sygnałów świadczących o istnieniu kontrrewolucyjnej organizacji na terenie miasta Zamościa. Nie stwierdzono również jaskrawej działalności kontrrewolucyjnej przez poszczególne osoby. W okresie 1955 r. i w pierwszych miesiącach 1956 r. miały miejsce kilkakrotne pożary na zakładach przemysłowych w Zamościu, nie posiadały one jednak zabarwienia kontrrewolucyjnego. W miesiącu czerwcu 1955 r. na zakładzie TOR Zamość dokonano pogniecenia przewodów olejowych w pięciu remontowanych traktorach. Sprawca pogniecenia przewodów olejowych dotychczas nie został wykryty.

Do chwili obecnej zostało założonych i zarejestrowanych na terenie miasta Zamościa 9 spraw ewidencyjno-obszernych i jedna sprawa agenturalnego sprawdzenia, w/g następującego zestawienia:

Sprawy ewidencyjno-obszernych.

1. Rządowski Wacław – kwatermistrz obwodu zamojskiego „WiN”
2. Grygiel Jan⁵⁸ – szef wywiadu „WiN” na okręg Lubelski

mianowany proboszczem parafii kolegiackiej i dziekanem zamojskim. Był członkiem PSL (1946) oraz prezesem zamojskiego koła Towarzystwa Miłosierdzia Caritas (1950). Autor *Wspomnień z lat wojny i okupacji od 01.09.1939 do 19.06.1945*. Wstęp i opracowanie K. Radziejewski, „Archiwariusz Zamojski 2003”, Zamość 2003, s. 41-50, A. Kęd., s. 352.

⁵⁸ Jan Grygiel „Rafał” (1907-1999) - por. rez., pochodził z Komarowa. Z zawodu nauczyciel. W 1939 r. wstąpił do ZWZ, od 1940 r. oficer wywiadu w komendzie obwodu zamoj-

3. Gielmuda Józef⁵⁹ – oficer wywiadu „WiN”
4. Dubik Bolesław⁶⁰ – Szef łączności Powiatowej Komendy B.Ch.

Zamość

5. Chmielewski Zygmunt – Z-ca szefa wywiadu nieleg.org. „Miecz i Pług”
6. Rabiega Jan – komendant placówki A.K. i podejrzany o przynależność do nielegalnej organizacji „Kraj”⁶¹
7. Świstek Albert⁶² – Instruktor wyszkolenia przy obwodzie nieleg. org. B.Ch. Obwód Nr 15
8. Matuszewski Jerzy – d-ca placówki nieleg. org. „WiN” oraz aktywny czł. żandarmerii „WiN”
9. Misiura Stefan – komendant I rejonu B.Ch.

Sprawy agenturalnego sprawdzenia

1. Begiełło Aleksander⁶³ – agent placówki „Sipo” w Zamościu.

skiego, oficer wywiadu inspektoratu Zamość, szef wywiadu do sierpnia 1945 r. komendy szkieletowej okręgu Lublin Armii Krajowej. Doskonały po względem organizacyjnym. Wywiadowca z jego sieci wykradł Niemcom plan wysiedleń Zamojszczyzny. Używał wielu pseudonimów, około dziesięciu. Jednym z ostatnich był „Krzemień”. Aresztowany 24 I 1946. Skazany na 12 lat wyszedł po 7 latach z więzienia we Wronkach. Autor cennej monografii zawierającej wiele osobistych refleksji i szkiców wspomnieniowych p.t.: *Związek Walki Zbrojnej Armia Krajowa w Obwodzie Zamojskim 1939-1944*. PWN Warszawa 1985, R. Wnuk, *Lubelski Okręg AK*, s. 250, 262-263, A. Kęd., s. 94.

⁵⁹ Józef Gielmuda („Rybitwa”) mieszkał przy ul. Lwowskiej 51 (dziś ten dom nie istnieje) z bratem Bronisławem. Sąsiedował przez ścianę z Janem Grygielem („Rafał”). Dnia 31 XII 1942 r. „Rybitwa” na polecenie „Rafała” uszkodził linię telefoniczną i przewody elektryczne w mieście Zamościu. Była to część dywersyjnej akcji AK przeprowadzonej na stacje kolejowe, mosty i kable podziemne w obwodzie zamojskim. J. Gryg., s. 111.

⁶⁰ Bolesław Dubik „Wieśniak” - działacz ludowy, od 1941 r. w strukturach BCH, komendant gminny „Chłostry” (Chłopska Straż) w Łabuniach. J. Gryg., s. 314-315.

⁶¹ Młodzieżowa organizacja Ośrodek Krajowy – Kraj. Organizacja działała na terenie kilku województw, a jej najaktywniejsze placówki mieściły się w Zamościu i Zwierzyńcu. W dniu 2 lipca 1952 r. funkcjonariusze UB wraz z żołnierzami KBW przeprowadzili operację w Zwierzyńcu, w wyniku której zginął jej dowódca mjr Zenon Sobota, ps. „Jan”. Tego samego dnia w Lublinie doszło do zatrzymania Tadeusza Klukowskiego s. Zygmunta. K. Czub., *Bezpieka*, s. 167. J. Wołoszyn, *Chronić i kontrolować. UB wobec środowisk i organizacji konspiracyjnych młodzieży na Lubelszczyźnie (1944-1956)*, Warszawa 2007, s. 534-536.

⁶² Albert Świstek - pochodził z Topólczy, po scaleniu BCH z AK w 1944 r. z-ca komendanta Ludowej Straży Bezpieczeństwa na gminę Zwierzyniec. J. Gryg., s. 318.

⁶³ Aleksander Begiełło „Mściciel”, „Jesion”, „Ciągły” (1902-1971) - por. rez., nauczyciel, brat znanego ogrodnika parkowego Jana, mieszkał przy ul. Zacisze 20. Pierwszy komendant rejonu Skierbieszów (do 1 V 1942). W dość niejasny sposób został przeniesiony do rezerwy przez komendanta obwodu „Adama” (Stanisław M. Prus). Pracował jako kolejarz na przejeździe przy ul. Lwowskiej. Dnia 8 II 1944 r. razem z synem Bogdanem l. 18, także pracownikiem kolei, został aresztowany przez gestapo. Dzięki interwencji Niemca Weisera, inspektora kolejowego w Zamościu zostali zwolnieni. Po wojnie Weisera sądzono, ale obronił go świadek A. Begiełło. Był przewodniczącym MRN (1951-1953). K. Radziejewski, *Osiem nieznanych dokumentów z kancelarii komendy obwodu Zamość Armii Krajowej*, „Archiwariusz Zamojski 2008”, Zamość 2008, s. 83, A. Kęd., s. 23.

Odnosnie w/w spraw należy stwierdzić, że tylko po 5-ciu sprawach pracuje agentura⁶⁴, pozostałe sprawy do chwili obecnej są bez agentury. Otrzymywane materiały do spraw nie odzwierciedlają w pełni aktualnej działalności figurantów⁶⁵ i ich obecnej postawy do P.R.L.

Z czynnej sieci agenturalnej z terenu Zamościa, na ogólny stan dziewięć jednostek, tylko trzy jednostki pracują po sprawach. Pozostała sieć do chwili obecnej nie posiada konkretnego przydziału. Możliwość sieci przydzielonej do poszczególnych spraw w rozpracowaniu figurantów są bardzo słabe. Sieć ta jest przytwierdzona do spraw bez większej analizy możliwości rozpracowywania aktualnej działalności figurantów i z tej przyczyny wyniki prowadzonych spraw są bardzo słabe. Sieć nie mająca konkretnego przydziału podaje jedynie materiały ogólnie informacyjne, przeważnie z zakładów pracy, na których pracuje. W zasadzie sieć ta nie posiada dotarcia do osób będących w naszym operacyjnym zainteresowaniu. Poważnym brakiem w pracy operacyjnej jest brak Lokali Kontaktowych⁶⁶, co w poważnym stopniu utrudnia właściwą pracę z agenturą. Na terenie m. Zamościa dotychczas nie ma żadnego L.K. Tylko jedno L.K. jest w chwili obecnej w opracowaniu.

Analizując kontrwywiadowczą charakterystykę terenu m. Zamościa na czoło pracy operacyjnej wysuwają się następujące problemy:

1. Ująć w poszczególne kategorie ewidencji operacyjnej, osób podlegających agenturalnemu rozpracowywaniu i agenturalnej obserwacji w myśl obowiązującej Instrukcji.
2. Werbunek nowej agentury
3. Organizacja Lokali Kontaktowych
4. Ujawnienie agentury G.O. i S.D. oraz „Abwery” z terenu m. Zamościa
5. Operacyjne zabezpieczenie zewnętrzne Technicznej Szkoły Wojsk Lotniczych w Zamościu.

Referent P.U.d/s B.P.⁶⁷
w Zamościu
/-/ PODGÓRSKI Z.

⁶⁴ Agentura – ogół niejawnych współpracowników aparatu bezpieczeństwa (rezydenci, agenci, informatorzy. Inaczej sieć agenturalna, potocznie sieć. K. Czub., *Bezpieka*, s. 195.

⁶⁵ Figurant – osoba sprawdzana, kontrolowana lub rozpracowywana w ramach pracy operacyjnej.

⁶⁶ Lokal Kontaktowy [LK] – osoba świadomie udostępniająca mieszkanie prywatne (w całości lub w części, rzadziej pomieszczenie instytucji) na potrzeby operacyjne służb specjalnych.

⁶⁷ Referent Powiatowego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego [PUdsBP].